

РОСІЙСЬКО-ГРУЗИНСЬКЕ ПРОТИСТОЯННЯ СЕРПНЯ 2008 РОКУ: УКРАЇНСЬКА ІНФОРМАЦІЙНА СКЛАДОВА

У статті проаналізовано діяльність українських електронних медіа в ході російсько-грузинської війни серпня 2008 року. Інформаційне протистояння між Росією та Грузією знайшло своє відображення в інформаційних повідомленнях українських інтернет-видань і телевізійних каналів. На думку автора, українські електронні медіа не повною мірою розкрили суть конфлікту, його причини, можливі наслідки для України. Інформаційним повідомленням, поданим в українських телевізійних новинах, бракувало передісторії конфлікту, експертних оцінок, коментарів. Отже, можна констатувати, що українські електронні медіа залишилися ретрансляторами позицій Росії, Грузії, Заходу, а не українською „шостою владою”, яка має власну позицію та бачення події.

— **Ключові слова:** електронні медіа, інформація, інтернет-видання, геополітичні реалії, джерела інформації, РФ, Грузія.

In this article the author analyzes Ukrainian electronic media's activity during the Russian-Georgian war in August 2008. News resistance between Russia and Georgia was reflected in Ukrainian on-line editions and TV news. On author's opinion, Ukrainian electronic media didn't fully disclose the nature of the conflict, its reasons, and possible consequences for Ukraine. TV new needed more information concerning background of the conflict, experts evaluation, comments etc. So, on authors thought, Ukrainian electronic media left repeater of Russia, Georgia and West position, but not the Ukrainian "six power", which has own position on the event.

Key Words: *electronic media, information, on-line edition, geopolitical realities, information resources, Russian Federation, Georgia.*

Розпад СРСР і зміна політичних орієнтацій країн колишнього соціалістичного табору породили надії на те, що XXI століття стане епохою демократії. Проте з самого початку XXI століття стало очевидним, що боротьба за геополітичне домінування, за встановлення контролю над енергоносіями лише посилюється та стає дедалі агресивнішою з боку основних політичних гравців.

Сьогодні міжнародна спільнота переживає черговий етап трансформації міжнародної системи. Як зазначив російський науковець С. Караганов, „цей процес розпочався після розпаду біполярного світу... Головними елементами трансформації стали глобалізація... активізація транскордонних процесів і посилення багатопарової взаємозалежності в політиці та економіці, наростання гнучкості, суперечливості та нестійкості міжнародної системи в цілому” [11, с. 29].

На початку III тисячоліття світ зіштовхнувся з новою хвилею міжнаціональних, міжетнічних і міждержавних конфліктів, які потребують більш глибокого аналізу та розуміння. Водночас велику роль у розв’язанні, перебігу та подоланні вказаних конфліктів відіграють медіа, які мимоволі (а часом і свідомо) стають їхніми учасниками. Сьогодні медіаресурси (і електронні, і друковані) – важливий фактор впливу на громадськість, її політичну свідомість, симпатії тощо. Більше того, медіа не лише відображають позицію перших осіб держави щодо того чи іншого конфлікту, але й формують її, змушуючи політичних лідерів приймати рішення, популярні чи принаймні прийнятні для більшості населення тієї чи іншої держави.

225

На початку XXI століття міжнародна спільнота зіштовхнулася з рядом суспільно-політичних проблем, розв’язання яких неодноразово відкладалося через ряд об’єктивних і суб’єктивних причин. Серед них – проголошення в односторонньому порядку незалежності Абхазії та Південної Осетії в Грузії, їх подальше визнання окремими державами світу. Важливу роль у реалізації цього „проекту” відіграли і засоби масової інформації.

Актуальність даної теми визначається великою роллю сучасних засобів масової інформації в суспільно-політичному житті як України, так і світу в цілому. Після завершення активної фази російсько-грузинського конфлікту українськими НДІ, зокрема Інститутом стратегічних досліджень, Інститутом політичних та етнопольових досліджень, був здійснений аналіз інформаційної складової українських інтернет-видань, телевізійних новин тощо. Результати досліджень продемонстрували велику роль російських інформаційних агентств у формуванні українських новин із зазначеної проблематики [1; 4].

Для розуміння ситуації на Кавказі цікавими і досить інформативними є статті відомого російського кавказознавця,

завідуючого відділом Інституту політичного та військового аналізу С. Маркедонова. У своїх працях експерт досить ґрунтовно розкриває проблеми грузино-абхазьких відносин і позицію Росії в даному питанні [6; 7; 8].

Для розуміння суспільно-політичного розвитку Грузії у ХХ столітті та відносин офіційного Тбілісі з Сухумі надзвичайно корисною виявилася праця групи авторів за редакцією О. Марганія „СССР после распада”, в якій проаналізовано основні події у політичному житті Грузії в зазначений період [14, с. 231–281].

З українських авторів ґрунтовно до проблеми російсько-грузинського конфлікту 2008 року підійшли А. Киридон та С. Троян, які у своїй праці „Російсько-грузинський конфлікт серпня 2008 року: історико-політологічний аналіз” спробували з’ясувати основні причини конфлікту у регіональному та глобальному вимірах, дослідити його вплив на Україну [5].

226
— Виходячи із вищесказаного, мета розвідки – аналіз діяльності українських електронних медіа в ході російсько-грузинського конфлікту серпня 2008 року. Для досягнення поставленої мети необхідно коротко нагадати суть конфлікту, проаналізувати тенденції та особливості розкриття конфлікту українськими електронними ЗМІ.

Взаємовідносини між Грузією та її двома регіонами – Абхазією та Південною Осетією залишалися складними упродовж декількох століть. Наприкінці ХХ століття Абхазія та Південна Осетія проголосили своє прагнення до здобуття незалежності або до входження до складу РФ, що всіляко заохочувалося російським керівництвом. Офіційний Тбілісі не міг погодитися на подібний крок, що в кінцевому підсумку призвело до збройного протистояння між Грузією та Росією у серпні 2008 року.

У ході війни Росія розгорнула широку інформаційну війну проти Грузії, представляючи її в очах світу агресором. Концептуальний підхід російської сторони полягав у тому, щоб сформувати образ Росії в конфлікті як „країни-миротворця” [4]. Сюжети, показані в новинах Першого каналу російського телебачення та РТР, мали на меті сформувати образ ворога, перед лицем якого необхідно об’єднатися. Грузинська армія представлялася глядачам як армія мародерів, вбивць, грабіжників, що воює проти мирного населення.

Необхідно відзначити, що при підготовці повідомлень про події

в Грузії українські інтернет-видання насамперед користувалися російськими джерелами інформації. Так, відсоток російських джерел у перший день конфлікту складав від 41 до 73%, у другий день – від 44 до 86%, третій день – від 57 до 75%, четвертий день – від 30 до 66%, п'ятий день – від 43 до 55%. І лише починаючи з 11 серпня відсоток використання західних джерел інформації зріс у середньому до 17% [1].

Три найбільш відвідуваних українських інтернет-видання – „Корреспондент”, „Подробности” та УНІАН – максимально використовували російські джерела для формування стрічок новин. Найбільш популярними російськими джерелами стали „Интерфакс”, РІА „Новости” та „Лента.ру”. В перший день війни їхні повідомлення стали основою для 73–41% інформації в українських інформаційних інтернет-виданнях. Відповідно, решта – від 27 до 59% поділили між собою грузинські, власні українські та західні джерела інформації [1]. Українські медіа, як і українська влада, в перший день війни опинилися в досить складній ситуації. З одного боку, вони повинні були інформувати громадськість про події якомога частіше і більше. З іншого, відчували брак інформації: війна почалася раптово. Доступ до грузинських інтернет-ресурсів був обмежений, інші іноземні джерела необхідно було швидко перекладати, що в умовах нагальної необхідності швидкого реагування на події стало для українських медіа досить складним (і часто непосильним) завданням.

227

Незважаючи на те, що до 11 серпня повідомлень про події в Грузії було достатньо в усіх провідних світових інформаційних агентствах, домінування російських джерел зберігалось. В середньому 51% джерел у вищеназваних трьох українських інтернет-виданнях залишалися російськими. Такий високий відсоток російських джерел в українських електронних ЗМІ свідчив про непрофесійний та некритичний підхід останніх щодо розглянутих ними подій. Більше того, подібний підхід при підготовці новин мав і ряд інших наслідків – таким чином українські медіа ретранслювали російський погляд на події в Грузії, чим сформували громадську думку в Україні щодо даних подій.

Лише 12 серпня, на четвертий день війни, УНІАН знизив частку російських джерел до 29%, проте вони так і не були збалансовані грузинськими, які склали всього 7% від усіх використаних УНІАНОм джерел [1].

Щодо телевізійних новин, то тут склалася дещо інша ситуація.

Українським телевізійним новинам про події в Грузії, на нашу думку, не вистачало передісторії, експертних оцінок, фахових коментарів. Інформацію, яку надавала російська сторона, українські телевізійні канали часто просто перетранслиювали. Як правило, без коментарів, аналізу, подання власної позиції тощо. Аргументи російської сторони про „захист громадян Російської Федерації, що живуть у Південній Осетії”, про „примус грузинського агресора до миру” були активно представлені в українському телевізійному ефірі. У перші дні війни ці фрази лунали з уст практично всіх дикторів українських новин, що призвело до домінування російського погляду на події в українському телевізійному ефірі.

228
— Найперші повідомлення про події на Кавказі, які почули і побачили українські телеглядачі, – це аргументи президента Російської Федерації Д. Медведєва про необхідність миттєвого втручання Росії у протистояння між Грузією та Південною Осетією. Усі телеканали (і не лише українські) подали позицію Росії прямою мовою: Д. Медведєв використав ряд суперфраз, які й були використані журналістами без обговорень та контексту [9].

Як уже зазначалося вище, у перші дні війни російська сторона зберігала монополію на інформацію щодо подій на Кавказі, в тому числі і щодо кількості жертв. Сьогодні очевидно, що в ті дні російські медіа перебільшували кількість жертв у Цхінвалі для виправдання дій російської влади. Через нестачу альтернативних джерел (перша незалежна інформація про кількість жертв у Південній Осетії від міжнародних організацій з'явилася лише 13 серпня) українські телевізійні канали декілька днів передавали цифри 1500–2000 загиблих мирних жителів Цхінвалі [1]. Грузинська сторона, з певних причин, не змогла надати власні дані щодо кількості жертв в Осетії [4].

На відміну від росіян, грузинська сторона виявилася неготовою до інформаційної війни з Росією, що знайшло своє відображення у телевізійних сюжетах українських телевізійних новин. За рейтингом, війна на Кавказі залишалась подією №1, залишаючи позаду олімпіаду в Пекіні та повені на Західній Україні. Однак лише окремі українські канали намагалися збалансувати російський та грузинський погляди на події. 8 серпня лише телеканали „Інтер” та „1+1”, пояснюючи причини війни, подали заяву президента Грузії М. Саакашвілі (синхронно), в якій він закликав до перемир'я та обіцяв гарантії широкої автономії для осетинів [3]. Того ж дня, 8 серпня, у вечірніх

випусках українських новин був використаний новий термін для означення подій – „війна”. Тоді ж українські канали поширили коментарі президента РФ Д. Медведєва та прем’єр-міністра РФ В. Путіна, в яких останні покладали провину за початок воєнних дій на Грузію (зокрема, у вечірніх новинах на „Першому національному”). Одночасно з’явилась інформація проте, що російські війська увійшли у Цхінвалі. Українські канали, посилаючись на грузинські джерела, почали повідомляти й про обстріли російськими військовими літаками грузинських територій поза межами конфлікту в Південній Осетії. До вечора 8 серпня Грузія перестала виглядати однозначним агресором в українських новинах. Поширена грузинською стороною заява про „початок агресії Росії щодо мирних територій Грузії” та звернення до міжнародної спільноти по допомогу також сприяло зміні акцентів у формуванні українських новин.

Фраза „війна між Росією та Грузією” вперше була вжита того ж таки 8 серпня у вечірніх новинах на каналі „1+1” [13], а канал „СТБ” фактично виключив Південну Осетію з суб’єктів конфлікту, перетворивши останню на об’єкт військового протистояння та запровадивши такі формулювання, як „Росія та Грузія фактично перебувають у стані війни”, та „нова кавказька війна – війська Росії та Грузії зійшлися у Південній Осетії” [1]. Одночасно телеканал „Інтер” порівняв події 2008 року з подіями Другої світової війни: „Цхінвалі став другим Сталінградом”, відповідно, Грузія порівнювалася з нацистською Німеччиною, а Росія – з Радянським Союзом, завдання якого визволити несправедливо захоплені землі [1].

Заява українського МЗС, в якій пролунало занепокоєння ескалацією конфлікту в Грузії та звернення до РФ вивести війська з території Грузії та проявити стриманість [5, с. 47], на нашу думку, не знайшла відповідного відображення в українських телевізійних новинах. Українська позиція, нечітко сформульована державними структурами, не була повною мірою представлена у телевізійному просторі (телевізійні журналісти віддають перевагу точним формулюванням, які можна подати синхронно). Тому подана українськими телевізійними каналами інформація в перший день війни залишалася неповною, швидше дезорієнтувала пересічного глядача, аніж пояснювала чи інформувала.

У наступні два дні – 9 та 10 серпня – українське телебачення продовжувало стежити за подіями в Грузії. В ці дні змінилося

увалення й українських телевізійників і, відповідно, глядачів про зону конфлікту. Дедалі частіше використовувалося формулювання „російсько-грузинська війна”, а не „грузино-осетинський конфлікт”. Щодо статусу російських військ, то тут позиції українських телевізійних каналів суттєво відрізнялися. Якщо „Інтер” наголошував на миротворчій ролі російських військ, то „ICTV” досить іронічно оцінив їх „миротворчість”, піддавши сумніву їхній статус у регіоні („Росія бомбардує Грузію з миротворчою місією”) [1].

230

9 серпня Україна отримала відповідь російського МЗС на заяву українського МЗС від 8 серпня, в якій Росія звинуватила Україну у „фактичному підбурюванні Грузії до інтервенції та етнічних чисток серед осетинів”, продажу зброї Грузії тощо. Цю заяву процитували всі українські телевізійні канали 9–10 серпня 2008 року. Звинувачуючи Україну в поставках зброї Грузії, Росія одночасно постачала озброєнням Південну Осетію та Абхазію [2], причому останнє не знайшло належного відображення в телесюжетах. Українське МЗС не надало рівноцінної заяви у відповідь. Кілька стриманих заяв від українського дипкорпусу про те, що Україна не має наміру втручатися у конфлікт військовими силами знову ж таки не були повною мірою представлені в новинах провідних українських телевізійних каналів. Лише „ICTV” та ТРК „Україна” оприлюднили позицію українського МЗС 9 серпня [1]. Про те, що президент України В. Ющенко направив першого заступника міністра закордонних справ К. Єлисеєва до Тбілісі [5, с. 47] український телеглядач того дня інформації не отримав.

Загалом українські телевізійні канали виявилися неготовими надати розгорнуту інформацію про передісторію конфлікту, його геополітичний контекст. З українських телевізійних каналів лише „СТБ” підготував сюжет, в якому конфлікт у Південній Осетії був вписаний у серію „гарячих точок” (Придністров’я, Чечня, Нагорний Карабах), які „вибухнули” після розпаду СРСР і залишились у зоні російських інтересів. Канал „1+1” у своєму сюжеті у вечірньому випуску новин 9 серпня подав коротку історію конфлікту, означивши його початок 1989 роком [12].

В наступні два дні – 11 та 12 серпня – розпочався новий етап конфлікту, коли сторонам були запропоновані різні варіанти перемир’я. В українському телевізійному просторі з’являється нова тема – плани мирного врегулювання конфлікту. Українські телевізійні канали в ці дні подавали різну інформацію, користуючись при цьому

різними інформаційними джерелами (російськими, грузинськими, західними (найчастіше, “Reuters”). Як правило, ця інформація йшла без коментарів; часто – за допомогою синхронів із російського та грузинського телебачення.

Досить актуальним для українських телевізійних каналів виявилось питання першості у намаганні врегулювати конфлікт мирним шляхом. За інформацією, поданою „Першим національним”, це була російська сторона, підтримана офіційним Тбілісі. За версією „5-го каналу”, першим крок до мирного врегулювання конфлікту зробив президент Грузії М. Саакашвілі, підписавши договір про припинення вогню, який російська сторона відмовилася підписувати.

Подаючи інформацію про різні варіанти мирних договорів, українські телеканали, однак, не розглядали детально їхні конкретні умови. Водночас на всіх каналах були присутні сюжети, в яких розкривалася позиція країн-членів ЄС і США щодо конфлікту. Так, у новинах телеканалу „Інтер” наголошувалося на загостренні протистояння між Росією та США у зв’язку з подіями на Кавказі.

231

Востанні дні військового протистояння – 11–12 серпня 2008 року – телеканали „Інтер”, „1+1” та „5 канал” представили сюжети власних кореспондентів з місця подій, в яких чітко простежувалася думка про те, що війна – це втрати з обох сторін, страждання, смерть, незалежно від політичних симпатій.

Україна з’явилася в українському телевізійному просторі як суб’єкт політичного протистояння з 11 серпня – після заяви МЗС України щодо участі Чорноморського Флоту РФ у воєнних діях на Кавказі. Цього дня українські телеканали представили синхрон президента В. Ющенка та представника МЗС К. Єлисеєва про те, що Україна має намір переглянути умови базування ЧФ РФ на території України через його участь у збройному конфлікті. Українські канали досить обережно подали офіційну позицію Києва, запропонувавши глядачам саме той синхрон К. Єлисеєва, в якому наголошувалося, що Україна не має намірів конфліктувати з Росією, пропонуючи сторонам розпочати переговори.

Реакція ж українського суспільства на заяви офіційного Києва була представлена телеканалами повною мірою – у телесюжетах були і ті, хто підтримав В. Ющенка, і ті, хто зібрався на мітинги на підтримку Росії. Отже, українським телевізійним медіа вдалося гармонізувати інформацію щодо позиції України в даному питанні. Стало

очевидним, що українське суспільство, незважаючи на помірковані заяви влади, залишається розколотим і не має одностайної позиції щодо вирішення „кавказького питання”.

Тема війни на Кавказі залишалася пріоритетною і 13 серпня, після проголошення миру. У цей час відбувається осмислення подій на Кавказі українськими політиками, яке широко розглядалося у сюжетах українського ТБ. Війна підштовхнула журналістів до актуалізації проблеми подвійного громадянства в Криму і, відповідно, можливості повторення подібного сценарію в Україні. Канал „1+1” видав сюжет про власників російських паспортів у Криму, не подаючи при цьому однозначних висновків [10].

232 — Отже, війна між Росією та Грузією серпня 2008 року та інформаційне протистояння між цими двома державами знайшло своє відображення в українських електронних медіа. Якщо українські інтернет-видання в перші дні війни послуговувалися в основному російськими джерелами, то українські телевізійні новини виявили тенденцію до більш поміркованого та збалансованого висвітлення подій в ефірі. Водночас необхідно відзначити, що українські журналісти у своїй більшості так і не спромоглися виробити власну позицію та власне бачення конфлікту. Українські медіа, на нашу думку, значною мірою відігравали роль ретрансляторів позицій Росії, Грузії, Заходу, не зумівши при цьому адекватно розкрити позицію України в контексті нових геополітичних реалій.

Джерела та література:

1. Бринза В. Українські медіа в інформаційних спецопераціях під час війни в Грузії: Результати дослідження / В. Бринза, А. Безверха. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.chat.telekritika.ua/old/Full_researchNew.pdf

2. Вооружённый конфликт в Южной Осетии (2008) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ru.wikipedia.org/wiki/>

3. Грузія готова надати Південній Осетії необмежену автономію (відео). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tsn.ua/svit/gruziya-gotova-nadati-pivdennii-osetiyi-neobmezhenу-avtonomiyu.html>

4. Інформаційна складова російсько-грузинського конфлікту в серпні 2008 року: Ризики для України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/june2009/03.htm>

5. Киридон А. М. Російсько-грузинський конфлікт серпня 2008 року: історико-політологічний аналіз / А. М. Киридон, С. С. Троян. – Київ-Рівне: РІС КСУ, 2009. – 80 с.

6. Маркедонов С. Абхазія 16 лет спустя / С. Маркедонов. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://politcom.ru/print.php?id=6690>

7. Маркедонов С. Кодорское обострение может перерасти в войну / С. Маркедонов. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://politcom.ru/print.php?id=3119>

8. Маркедонов С. КСПМ в Абхазии: итоги и хроника миссии по поддержанию мира / С. Маркедонов. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://politcom.ru/print.php?id=6373>

9. Медведев оцінив дії Грузії (відео). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tsn.ua/svit/myedvyedyev-otsiniv-diyi-gruziyi.html>

10. Мешканцям Криму активно видають російські паспорти (відео). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tsn.ua/ukrayina/meshkantsyam-krimu-aktivno-vidayut-rosiiski-pasporti.html>

233

11. Орлик И. Россия и Центрально-Восточная Европа: геополитические факторы взаимоотношений в XXI веке / И. Орлик // Мир перемен. – 2008. – №1. – С.29–43.

12. Погляд через роки на конфлікти у Абхазії та Осетії (відео). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tsn.us/svit/poglyad-cherez-roki-na-konflikty-u-abhaziyi-ta-osetiyi-video.html>

13. Російська армія обстрілює грузинські позиції. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tsn.ua/svit/rosiiska-armiya-obstrilyuye-gruzinski-pzitsiyi.html>

14. СССР после распада / под общей редакцией О. Л. Маргания. – С.-Пб.: Экономическая школа, 2007. – 480 с.